

prikazi–recenzije

Reviews – Critiques

Marina Novina (ur.), *Tragovi Prvog uzroka: Zbornik u čast Nikole Stankovića, SJ*. Zagreb: Fakultet filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Filozofsko–teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu, 2021.

Zbornik je nastao povodom proslave sedamdeset i pete godine života profesora Nikole Stankovića, kao izričaj zahvale i odaja priznanja za sve što je učinio za studente, Fakultet filozofije i religijskih znanosti, Sveučilište u Zagrebu, a time i za svoju redovničku družbu. Nikola Stanković kao svećenik, isusovac, filozof, teolog, profesor bio je čovjek širokih interesa i utjecaja, kako na akademskom i znanstvenom filozofsko–teološkom području, tako i unutar crkvenoga i vjerničkoga života. Zbornik se sastoji od proslova i trinaest znanstvenih članaka, od kojih je prvi koncipiran kao prikaz Stankovićeve života i djela, a ostalih dvanaest članaka obrađuju filozofsko–teološke teme koje su najviše obilježile Stankovićev rad, odnosno koje su bile glavna područja njegova interesa. Riječ je o pitanju o Bogu, pitanju o čovjeku, te o pitanju odnosa vjere i razuma unutar promišljanja o Bogu i čovjeku. Urednica zbornika Marina Novina daje razumjeti da u Stankovićevu misaonom djelu ta tri područja tvore jednu jedinstvenu cjelinu, unutar koje se središnje filozofsko pitanje o Bogu sagledava pod vidom odnosa čovjeka i Boga ili uvjetovanoga i Bezuvjetnoga,

koji kao Prvi uzrok ostavlja tragove na čovjekovim životnim putima.

U svojem članku *Život i djelo hrvatskog filozofa i teologa Nikole Stankovića, SJ* urednica zbornika Marina Novina, iznoseći temeljne podatke o životu Nikole Stankovića, koji uključuju njegov životni put kao člana Družbe Isusove, kao znanstvenika i profesora, na precizan i cjelovit način profilira profesorov život, djelovanje i djelo. Izdvajajući osobitosti i važnost znanstveno–nastavnih i istraživačkih interesa i doprinosa Nikole Stankovića, kao tri temeljna područja autorica izdvaja filozofiju o Bogu, povijest filozofije s naglaskom na antičkoj filozofiji i Tomi Akvinskom, te rusku filozofiju. U zadnjem dijelu članka, na jedanaest stranica, izložena je cjelovita Stankovićeve bibliografija.

Područje filozofije o Bogu obrađeno je kroz sažeti prikaz nekoliko povijesno najbitnijih naravno–teoloških mislilaca. Nakon što je Anto Pavlović u svojem članku izložio osnovne naglaske i neke prepoznatljive ideje u filozofskom govoru o Bogu u radovima profesora Nikole Stankovića, te kao ključnu izdvojio i proanalizirao temu prepoznavanja pitanja o Λόγος u pitanju o αρχή των πάντων s početaka antičke filozofije, autori ostalih članaka obrađuju nekoliko ključnih tvrdnji srednjovjekovnih mislilaca. Anto Gavrić piše o tragovima i putovima do Prvoga uzroka prema Augustinu, Bonaventuri i Tomi Akvinskomu. Hrvoje Relja izlaže klasični školski put traženja počela bitka. Anto Mišić pokazuje odnos interiornosti i transcendencije, tih dvaju stožera Augustinove misli, na putu prepoznavanja i otkrivanja Boga, a Barbara Čuk obrađuje Škotovo tematiziranje, analizu i koloriranje Anselmova argumenta. Kao dodatak od posebnoga interesa izdvojit ćemo prijevod dvaju ulomaka iz djela Tome Akvinskoga koje je hrvatskomu čitateljstvu ponudio Anto Gavrić, a u kojima Akvinac, zahvaljujući

svojoj jedinstvenoj filozofsko–teološkoj misli, vodi ljudski um od otkrića Božjih tragova u stvorenom svijetu sve do kontemplacije samoga Boga.

Članak Ivana Šestaka uvodi nas u drugo Stankovićevo interesno područje nakon pitanja o Bogu, a to je pitanje o čovjeku, odnosno područje filozofske i teološke antropologije. Stanković čovjeka prvenstveno promatra kao biće smisla, i stoga kao religiozno biće, a potom kao biće dostojanstva, ljubavi i slobode, čija je zadaća sve više postajati čovjekom. I u ovoj cjelini obrađeno je nekoliko pitanja. Ivan Koprsek obrađuje temu ljudske savjesti kao izričaja ili “organa” čovjekova dostojanstva prema nauku Tome Akvinskoga. Ivan Leutar i Zdravka Leutar izlažu temu naravi dobra da se razdaje, sagledanu iz praktične socijalne perspektive. Aleksandra Golubović raspravlja teološko–antropološku temu uzroka zla i Božji odnos prema zlu, a Ivan Antunović piše o temi kršćanskoga umiranja prema teologu Karlu Rahneru. Kao posebno zanimljive navodimo dvije misli profesora Stankovića navedene u zborniku, a koje otkrivaju njegovu misaonu vitalnost u argumentiranju i povezivanju pitanja o Bogu i pitanja o čovjeku: “Na prvi pogled na naše pitanje ‘Je li, i kako je, moguća čovjekova ravnodušnost prema Bogu?’ očito je da se njime ne bi trebalo baviti, ako bi se moglo pokazati ili dokazati da Boga nema. Našom misaonom moći lako možemo razvidjeti da ništavilo ne može biti predmet našeg zanimanja, jer ništa ne može ništa pokrenuti ili motivirati. Zato se prema ničemu i ne zauzima nikakav stav” (str. 182). “Nije li, naime, i naša upućenost i otvorenost prema iskonskoj tajni također naše iskustvo, ali iskustvo koje zahtijeva mnogo truda da bi se pravilno tumačilo. (A tumačenje mora uvijek biti otvoreno daljnjem obogaćivanju i korigiranju.) Zato ovo iskustvo nije manje naše iskustvo, a niti su istine do

kojih se teže dolazi manje istine od onih do kojih se dolazi lakše. Možda je upravo obratno, tj. da su one istine do kojih se teže dolazi čak vrednije” (str. 184).

Navedene misli Nikole Stankovića uvode u treću i posljednju tematsku cjelinu zbornika, koju možemo okarakterizirati kao kritičku ili epistemološku. Riječ je o problematici odnosa vjere i razuma, te o problematici preklapanja filozofije, teologije, znanosti i vjere, koje autori Pavle Mijović i Stipe Kutleša analiziraju pod vidom sukoba i jedinstva različitih vidova spoznaje i znanja. Oba članka predstavljaju snažan poziv svim znanstvenicima, a osobito teolozima, na suradnju i uključenje u raspravu radi proširenja spoznajnoga horizonta, uz uvažavanje etičkih i životnih načela, čime bi se ujedno osigurala buduća važnost teologije.

Zbornik svojim sadržajem otkriva koliko je profesor Nikola Stanković svojim znanstvenim i stručnim radom obogatio hrvatsko misaono nasljeđe, te koliko je njegov primjer nadahnuo mnoge generacije da nastave kvalitetno istraživati i promicati filozofsko–teološke teme, koje je on sa strašću istraživao i poučavao cijeloga svojega radnoga vijeka.

Maja Herman Duvel

Esther Gitman, *Alojzije Stepinac: Pillar of human rights*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost i Hrvatsko katoličko sveučilište, 2019.

Znanstveni rad Esther Gitman nije nepoznat u hrvatskoj javnosti. Već 2012. objavljena je njezina knjiga *Kad hrabrost prevlada: Spašavanje i preživljavanje Židova u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj 1941.–1945.*, prijevod izvornika iz 2011. *When Courage Prevailed: The Rescue and Survival of Jews in the Independent State of Croatia 1941–1945.*